

VEILEDER

Saksbehandling i arkeologi

Kulturminneloven § 10

Utgifter til arkeologiske arbeider

Utgifter til særskilt gransking av automatisk fredete kulturminner eller særskilte tiltak for å verne dem på grunn av tiltak som nevnt i §§ 8 og 9, bæres av tiltakshaveren. Når særlige grunner foreligger, kan departementet fastsette at utgiftene helt eller delvis skal dekkes av staten. Ved mindre private tiltak skal staten etter departementets bestemmelse dekke utgiftene, helt eller delvis, dersom disse blir urimelig tyngende for tiltakshaveren.

Departementet kan fastsette nærmere regler for gjennomføringen av bestemmelsene i første ledd.

Det er tiltakshaveren som skal dekke utgiftene til arkeologisk arbeid knyttet til automatisk fredete kulturminner og skipsfunn. I kulturminneloven § 10 omtales dette som «særskilt gransking», noe som omfatter undersøkelser/ registrering, utgravning, overvåking, m.m., samt «særskilte tiltak» for å verne kulturminnene.

Tiltakshavers dekningsplikt gjelder ved offentlige tiltak og større, private tiltak. Det kan likevel foreligge særlige grunner som innebærer at staten dekker deler av eller hele kostnaden. Tiltakshavers dekningsplikt gjelder som hovedregel ikke for mindre, private tiltak.

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Klima- og miljødepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Bilder viser en arkeologisk utgravning av ubrente bein i en kokegrop ved Hønenkrysset, Ringerike kommune i Buskerud. Utgravningen ble gjort i forbindelse med utbedring av krysset, og kostnadene ble dekket av tiltakshaveren.

Foto: Terje Enerstvedt, Kulturhistorisk museum, UiO

I HVILKE TILFELLER GJELDER BESTEMMELSEN?

- Der det fattes vedtak etter kulturminneloven § 8 første eller andre ledd og det stilles vilkår om særskilt gransking eller særskilte tiltak for å verne et automatisk fredet kulturminne.
- Der det fattes vedtak om retting etter kulturminneloven § 8 tredje ledd, med vilkår om hel eller delvis fjerning av et tiltak, dokumentasjon, istandsetting/restaurering av automatisk fredet kulturminne.
- Der det foreligger et gyldig planvedtak med reguleringsbestemmelser som hjemler særskilt gransking eller vernetiltak, jf. kulturminneloven § 8 fjerde ledd.
- I sammenheng med undersøkelser/registreringer etter kulturminneloven § 9.
- Når det fattes vedtak etter kulturminneloven § 14 andre ledd og det stilles vilkår om arkeologisk gransking av skipsfunn eller særskilte vernetiltak.

OM BESTEMMELSEN

Dekningsplikten

For større, private tiltak, samt offentlige tiltak, skal tiltakshaveren selv dekke utgiftene til arkeologisk arbeid etter kulturminneloven §§ 8, 9 og 14.

Til grunn for dette ligger «user pay-prinsippet», som gjelder for all miljøforvaltning i Norge. Det innebærer at den som forbruker et felles samfunns gode skal dekke kostnadene. Slike kostnader må en tiltakshaver innkalkulere på lik linje med andre kostnader.

I dette tilfellet gjelder dekningsplikten tiltak som forårsaker eller vil kunne forårsake ødeleggelse eller skade på et automatisk fredet kulturminne eller skipsfunn. I slike tilfeller skal tiltakshaveren dekke kostnadene til eksempelvis nødvendig undersøkelse/registrering, utgravning, dokumentasjon, vern, sikring, restaurering/tilbakeføring av kulturminnet.

Særskilt gransking

Med bestemmelsens begrep «særskilt gransking» menes både undersøkelser (registrering, etc.) som gjennomføres etter kulturminneloven § 9 og utgravninger mv. av automatisk fredete kulturminner og skipsfunn, jf. kulturminneloven §§ 8 og 14.

Begrepet kan også omfatte overvåking av anleggsarbeid, intervjuvirksomhet og miljøovervåking.

Særskilte vernetiltak

Kulturminnemyndighetene kan også kreve at tiltakshaveren må dekke utgifter til verne- og sikringstiltak i sammenheng med at det gis tillatelse til et tiltak etter kulturminneloven §§ 8 og 14. Vilklårene skal ha saklig sammenheng med det omsøkte tiltaket og ikke være urimelige for tiltakshaveren.

Eksempler er tiltak for å hindre utrasing og steinsprut i anleggsfasen. Et annet vernetiltak kan være inngjerding av et kulturminne som ligger utsatt til for anleggsarbeidet eller aktiviteter som følger av tiltaket.

Nærmere om dekningsplikten ved registrering og utgravning

Tiltakshavers dekningsplikt omfatter de nødvendige utgiftene til registrering eller utgravning i den konkrete saken, håndtering av arkeologiske funn, rapportarbeid, etc.

Klima- og miljødepartementet har fastsatt utfyllende retningslinjer for hva dekningsplikten omfatter. Riksantikvaren har utarbeidet maler for oppsett av budsjett og regnskap. Dette er:

- *Utgifter til særskilt gransking av automatisk fredete arkeologiske kulturminner og skipsfunn, jf. kulturminneloven §§ 8 og 14, jf. § 10. Retningslinjer for budsjettering og regnskap. (2011), tilgjengelig på [Riksantikvarens nettsider](#)*
- *Retningslinjer for gjennomføring av undersøkelsesplikten og budsjettering av arkeologiske registreringer i henhold til kulturminneloven § 9, jf. § 10 (2015), med tilhørende veileder utarbeidet av Riksantikvaren, tilgjengelig på [Riksantikvarens nettsider](#)*

Frister: Forvaltningslovens generelle fristregler gjelder, jf. forvaltningsloven § 11 a.

Vedtak: Riksantikvaren har myndighet til å fatte vedtak etter kulturminneloven § 10 om omfang og kostnader for særskilt gransking etter kulturminneloven § 8.

Klage: Riksantikvarens vedtak etter kulturminneloven § 10 er et enkeltvedtak som kan påklages, jf. forvaltningsloven §§ 28 og 29. En særskilt seks ukers klagefrist gjelder der avgjørelsen etter kulturminneloven § 10 innarbeides i vedtak etter kulturminneloven § 8 første og andre ledd. Forvaltningslovens generelle klagefristregler på tre uker gjelder for vedtak etter kulturminneloven § 8 tredje ledd, § 14 andre ledd (skipsfunn), samt vedtak etter kulturminneloven § 10 i arealplansaker.

Avgjørelse: Avgjørelse om kostnader for undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 regnes som prosessledende avgjørelse, ikke som enkeltvedtak, og kan derfor ikke påklages. Ved direkte henvendelse fra tiltakshaver kan likevel Riksantikvaren vurdere budsjettet og uttale seg om rimeligheten av dette.

SÆRLIGE GRUNNER

Staten *kan* dekke hele eller deler av utgiftene dersom det foreligger særlige grunner, jf. kulturminneloven § 10 første ledd andre punktum.

Det er ikke fastsatt nærmere retningslinjer for når særlige grunner foreligger. Etter praksis er det stilt strenge krav.

Når kan det være særlige grunner?

Etter praksis *kan* en særlig grunn være at utgiftene til de arkeologiske granskningene er store sammenliknet med de totale byggekostnadene og tiltakshavers økonomi eller manglende gevinst av tiltaket.

Andre tilfeller *kan* være tiltak som er av nasjonal interesse, tiltak som sikrer arbeidsplasser og næringsliv, eller andre allmennyttige tiltak, hvor kostnadene til arkeologisk gransking er høye sammenliknet med de totale tiltakskostnadene, og tiltaket ikke lar seg realisere på grunn av kostnadene til det arkeologiske arbeidet.

Et tredje typetilfelle *kan* være dersom det har oppstått uforholdsmessige høye utgifter til arkeologiske utgravninger som følge av uforutsigbar saksbehandling fra kulturminneforvaltningens side.

I saker som behandles etter kulturminneloven § 8 andre ledd kan det i noen tilfeller vurderes statlig tilskudd med begrunnelse i særlige grunner.

Særlige grunner vil sjelden være aktuelt i rettevedtak etter kulturminneloven § 8 tredje ledd, da det dreier seg om å rette opp et ikke-godkjent tiltak.

Tiltakshaver må oppgi særlige grunner

Det er ikke eget søknadsskjema for statlig kostnadsdekning med begrunnelse særlige grunner. Det kan være aktuelt at tiltakshaveren sender inn opplysninger om særlige grunner før Riksantikvaren fatter vedtak i saker etter kulturminneloven § 8 første og andre ledd.

I arealplansaker som behandles etter kulturminneloven § 8 fjerde ledd, kan særlige grunner først vurderes etter planvedtak. Dette er når Riksantikvaren fatter vedtak om utgravningens omfang og kostnader etter kulturminneloven § 10.

Det er også mulig å søke etter at Riksantikvaren har fattet vedtak om kostnadsdekning, når opplysningene om kostnader har blitt kjent for tiltakshaveren. Når søknad om å få vurdert statlig kostnadsdekning inngår i en klage, må det søkes innenfor klagefristen.

MINDRE, PRIVATE TILTAK

Mindre, private tiltak utløser statlig kostnadsdekning etter kulturminneloven § 10 første ledd tredje punktum.

Dette er nærmere klargjort i departementets rundskriv T-02/2007: [Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak](#).

I hvilke sakstyper kan bestemmelsen gjelde?

Bestemmelsen kan gjelde i saker etter kulturminneloven § 8 første, andre og i spesielle tilfeller etter fjerde ledd, samt skipsfunn etter kulturminneloven § 14. Den kan også gjelde der det er behov for å gjennomføre registreringer for å vurdere et tiltaks innvirkning på automatisk fredete kulturminner eller skipsfunn.

Bestemmelsen gjelder ikke der det fattes vedtak etter kulturminneloven § 8 tredje ledd vedrørende et ulovlig/ikke-godkjent igangsatt tiltak.

Hva er et privat tiltak?

Bestemmelsen gjelder kun mindre, private tiltak, og ikke offentlige tiltak.

Et privat tiltak er et fysisk tiltak som initieres og utføres av, eller på vegne av, for eksempel en privatperson, private stiftelser og foretak, eller frivillige organisasjoner. Tiltaket skal normalt oppfattes som privat så langt det ikke finansieres av overveiende offentlige midler.

Hva er et mindre, privat tiltak?

Et mindre, privat tiltak vil være av ikke-kommersiell art, der hovedhensikten er å dekke egne bruksbehov.

Mindre private, tiltak utløser statlig kostnadsdekning. Dette kan være følgende tiltak til eget bruksbehov:

- bygging av bolig, garasje, tilbygg, hytte/fritidshus
- grøfter for framføring av rørledninger og kabler
- oppføring av brygge og molo
- arbeid i forbindelse med mudringer og utfyllinger
- opparbeiding av tomt/areal, for eksempel til atkomst, lek eller andre fritidsaktiviteter

Når det gjelder nedgravde ledningsanlegg, nevnt i andre kulepunkt over, regnes vanligvis stikkledningene til den enkelte boligen som mindre, privat. Hovednettet regnes derimot oftest som et offentlig eller større, privat tiltak.

Landbrukssaker

For landbrukssaker gjelder egne regler. Tiltak knyttet til gårdsdrift er i utgangspunktet større, private.

Det er imidlertid politisk bestemt, i denne sammenhengen, at følgende tiltakstyper skal regnes som mindre, private:

- nydyrking opp til 15 dekar over 5 år (regnes fra søknadstidspunktet), jf. rundskriv T-2/99 [Undersøkelsesplikt og kostnadsdekning ved nydyrkingstiltak](#)
- drenering av jordbruksjord opp til 100 dekar, jf. rundskriv [Forvaltning av forskrift om tilskudd til drenering av jordbruksjord](#)
- anleggelse av ny landbruksvei, eller opprusting av eksisterende, som ikke overstiger 3 kilometer i løpet av 5 år, jf. rundskriv T-02/2007 [Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak](#)

Opplys om tiltakstype

I oversendelse av saker etter kulturminneloven §§ 8, 10 og 14 til Riksantikvaren skal fylkeskommunen/Sametingets opplyse om et tiltak er å anse som mindre, privat.

Kostnader til registrering skal også være opplyste.

Riksantikvaren fatter vedtak

I Riksantikvarens vedtak etter kulturminneloven § 10 tas det stilling til om tiltaket er vurdert som mindre, privat. Statlig kostnadsdekning innarbeides i vedtaket.

Tilskudd og utbetaling av kostnader til registrering

Dersom det i tilknytning til mindre, private tiltak gjennomføres registreringer, jf. kulturminneloven § 11 a, skal fylkeskommunen/Sametinget/sjøfartsmuseet selv dekke kostnadene.

Dersom det gjøres funn, og tiltakshaveren søker dispensasjon, kan det i oversendelse av saken til Riksantikvaren anmodes om at staten dekker disse kostnadene. I tråd med rundskriv T-02/2007 gis det statlig tilskudd i de saker der det innvilges dispensasjon.

For mindre, private tiltak som omfattes av ordningen med delegert myndighet etter kulturminneloven § 8, kan regional forvaltning i etterkant av eget dispensasjonsvedtak sende anmodning til Riksantikvaren om dekning av kostnader til registrering. Rapporten og avsluttet regnskap må oversendes Riksantikvaren før utbetaling. Flere mindre prosjekter kan samles i én anmodning.

Frist for anmodning om utbetaling i inneværende år er normalt 1. desember. Kontonummer må oppgis.

Utbetaling av kostnader til utgravning o.l.

I saker der det gis statlig kostnadsdekning til arkeologisk utgravning, eller liknende, kan utgravende instans anmode Riksantikvaren om utbetaling av inntil 50% av tilskuddsbeløpet før utgravningen er foretatt. Tiltakshaveren må ha bestilt utgravningen før anmodningen sendes.

Ved sluttutbetaling må sluttregnskapet og utgravningsrapporten sendes sammen med anmodningen om utbetaling.

Frist for anmodning om utbetaling i inneværende år er normalt 1. desember. Kontonummer må oppgis.

ANSVAR

Tiltakshaveren

- er den som står som ansvarlig for gjennomføringen av tiltaket. Kan være en privatperson, bedrift, offentlig etat.
- er kommunen fra det tidspunktet en arealplan legges ut til offentlig ettersyn
- er utbyggeren når en arealplan er vedtatt
- må dekke utgifter til ev. arkeologisk arbeid som utføres av kulturminneforvaltningen, jf. kulturminneloven § 10. Tiltakshavers dekningsplikt gjelder imidlertid ikke for mindre, private tiltak.

MYNDIGHET OG ARBEIDSOPPGAVER

Fylkeskommunen/Sametinget

- vurderer om et tiltak er mindre, privat
- utarbeider for offentlige og større, private tiltak et budsjett og prosjektbeskrivelse for oppfyllelse av undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9
- der reguleringsbestemmelsene stiller krav om særskilt gransking før tiltak kan igangsettes: sender snarest mulig over tiltakshavers søknad om igangsetting til Riksantikvaren, med kopi til rette universitetsmuseum, med anmodning om å fatte vedtak etter kulturminneloven § 10. Det er en forutsetning at arealplanen er vedtatt av kommunen.

Sjøfartsmuseet

- utarbeider for offentlige og større, private tiltak et budsjett og prosjektbeskrivelse for oppfyllelse av undersøkelsesplikten etter kulturminneloven 9 for kulturminner under vann og skipsfunn
- utarbeider forslag til budsjett og prosjektplan for særskilt gransking av automatisk fredete kulturminner under vann og skipsfunn, jf. kulturminneloven §§ 8 og 14

Universitetsmuseet

- utarbeider forslag til budsjett og prosjektplan for særskilt gransking av automatisk fredete kulturminner på land, jf. kulturminneloven § 8

NIKU

- utarbeider på grunnlag av oppdragsbestilling fra Riksantikvaren forslag til budsjett og prosjektplan for særskilte granskinger, for særskilte kulturminner fra middelalderen (de åtte middelalderbyene, kirkesteder, klostre, befestninger og borger)

Riksantikvaren

- kan ved direkte henvendelse fra tiltakshaveren vurdere et budsjett for undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9, og uttale seg om rimeligheten i budsjettet
- vurderer innhentede forslag til omfang av særskilt gransking fra universitetsmuseet, sjøfartsmuseet og NIKU
- tar stilling til om et tiltak er mindre, privat
- vurderer om det foreligger særlige grunner, dersom tiltakshaveren har lagt fram opplysninger om dette, eller det foreligger andre klare forutsetninger for dette
- fatter vedtak etter kulturminneloven § 10 om utgifter for særskilt gransking og/eller særskilte tiltak for å verne automatisk fredete kulturminner og skipsfunn (jf. kulturminneloven §§ 8 og 14).
- mottar ev. klage på vedtak
- forbereder klagesaken for Klima- og miljødepartementet, ev. omgjør sitt eget vedtak

Klima- og miljødepartementet

- fatter endelig avgjørelse i ev. klagesak
- kan fastsette nærmere regler for gjennomføringen av bestemmelsen, jf. kulturminneloven § 10 andre ledd. Pr. i dag foreligger
- [Retningslinjer for gjennomføring av undersøkelsesplikten og budsjettering av arkeologiske registreringer i henhold til kulturminneloven § 9, jf. § 10](#) (2015)
- [Utgifter til særskilt gransking av automatisk fredete arkeologiske kulturminner og skipsfunn, jf. kulturminneloven §§ 8 og 14, jf. § 10. Retningslinjer for budsjettering og regnskap](#) (2011)
- Rundskriv T-2/07: [Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak. Kulturminneloven § 10](#)
- Rundskriv T-2/99: [Undersøkelsesplikt og kostnadsdekning ved nydyrkingstiltak](#)

OM «ARKEOLOGIVEILEDEREN»

Saksbehandling i arkeologi. Veileder («arkeologiveilederen») omhandler saksbehandlingsrutiner for forvaltningen av automatisk fredete kulturminner. Dette er en revidert utgave av den første veilederen fra 2006-2008.

Formålet med veilederen er å sikre en god og enhetlig forvaltning av arkeologiske kulturminner.

Hvem er veilederen for?

«Arkeologiveilederen» er ment som et hjelpemiddel for saksbehandlere i kulturminneforvaltningen. Veilederen er også relevant for kommuner, grunneiere og tiltakshavere.

Hva inneholder veilederen?

Veilederen redegjør for de ulike forvaltningsorganers arbeidsoppgaver. I tillegg forklares spesielle begreper og formuleringer som er brukt i lovteksten.

Veilederen er utformet etter [kulturminneloven](#) og [ansvarsforskriften](#), og den består av flere løsark om et utvalg bestemmelser i kulturminneloven. Pr. i dag er dette kulturminneloven §§ 4, 6, 8, 9 og 10, samt en kort begrepsavklaring.

Hvor finner jeg veilederen?

Veilederen er tilgjengelig på Riksantikvarens [nettsider](#).

Sentrale kilder henvist til i teksten, med nettsider

- [Ansvarsforskriften](https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1979-02-09-8785), <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1979-02-09-8785>
- [Kulturminneloven](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50), <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>
- [Plan- og bygningsloven](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71), <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>
- [Retningslinjer for gjennomføring av undersøkelsesplikten og budsjettering av arkeologiske registreringer i henhold til kulturminneloven § 9, jf. § 10](https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Arkeologiske-registreringer-undersokelsesplikten) (2015), <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Arkeologiske-registreringer-undersokelsesplikten>
- Rundskriv T-2/99: [Undersøkelsesplikt og kostnadsdekning ved nydyrkingstiltak](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-299-nydyrkingstiltak/id108416/), <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-299-nydyrkingstiltak/id108416/>
- Rundskriv T-2/07: [Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak. Kulturminneloven § 10](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-207-dekning-av-utgifter-til-arkeologis/id452417/), <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-207-dekning-av-utgifter-til-arkeologis/id452417/>
- Rundskriv: [Forvaltning av forskrift om tilskudd til drenering av jordbruksjord](https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/drenering/hvordan-soke/regelverk), <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/drenering/hvordan-soke/regelverk>
- [Saksbehandling i arkeologi. Veileder](https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Saksbehandling-i-arkeologi) («arkeologiveilederen»), <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Saksbehandling-i-arkeologi>
- [Utgifter til særskilt gransking av automatisk fredete arkeologiske kulturminner og skipsfunn, jf. kulturminneloven §§ 8 og 14, jf. § 10. Retningslinjer for budsjettering og regnskap](https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Arkeologiske-utgravninger) (2011), <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Arkeologiske-utgravninger>